

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Maja Katalinič

Razmerja moči: država in neoliberalno gospodarstvo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Katalinič

Mentor:izr. prof. dr. Jernej Pikalo

Razmerja moči: država in neoliberalno gospodarstvo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Hvala družini, ki je brez vprašanj zaupala vame in verjela, da bo ta dan napočil. Hvala družini, ki še vedno brezpogojno verjame vame in v mojo prihodnost. Hvala Borut, Irena, Mira, Maks in še enkrat Mira.

Posebna zahvala tudi Maticu, ki se je z mano veselil ob srečnih dneh in me tolažil v slabših. Brez vsakodnevnega spodbujanja skozi celotno dodiplomsko izkušnjo v tem trenutku ne bi bila na tem mestu.

In seveda, posebne zahvale mentorju dr. Jerneju Pikalu za čas in nasvete, ki so mi pomagali pri nastajanju naslednjih strani.

RAZMERJA MOČI: DRŽAVA IN NEOLIBERALNO GOSPODARSTVO

Neoliberalno gospodarstvo predstavlja ekonomsko-politično-družben hibrid, ki svojo ideološko pozicijo črpa iz idej klasičnega liberalizma, neokonservativizma ter neoklasične ekonomske teorije. Vsem je skupno povečevanje ideje svobodnega in samoregulirajočega se trga, v njihovem diskurzu pa osrednje mesto zavzema racionalni posameznik, ki sledi lastnim interesom. V tej enačbi sta pomembna le trg in posameznik. Država pa po drugi strani predstavlja upravljalni aparat, ki oblikuje in izvaja politike, tudi na gospodarskem področju. Prav zato je delovanje države v ideologiji neoliberalnega gospodarstva izvzeto in reducirano na minimalne naloge. Moč v uradni doktrini neoliberalizma je tako v razmerju med državo in neoliberalnim gospodarstvom na strani slednjega. Vendar v teoretičnem pregledu avtorica ugotavlja, da uradna doktrina neoliberalizma obstaja le v idealnotipski obliki, nikakor pa ni realen odraz razmerja moči med omenjenima institucionalnima akterjema. Neoliberalizem 'po potrebi' je manifestacija državne moči napram neoliberalni obliki gospodarstva in se eksplicitno pokaže v časih gospodarske in finančne krize. Avtorica prav tako ugotavlja, ali so interakcije med državo in neoliberalnim gospodarstvom nujne in vedno prisotne ter ali so razmerja moči določena v vseh ekonomsko-politično-družbenih razmerah.

Ključne besede: država, neoliberalno gospodarstvo, moč

BALANCE OF POWER: THE STATE AND NEOLIBERAL ECONOMY

Neoliberal economy represents an economical-political-social hybrid, that draws its ideological principles from the ideas of classical liberalism, neoconservatism and neoclassical economic theory. They all glorify the free and selfregulating market, and the central position in their discourse advocates the racional individual that follows its own interests. The centralpoints in this equation are the market and the individual. On the other hand, the state represents a management apparatus, that develops and implements various policies, including the economical. Thus the ideology of the neoliberal economy exempts the state and reduces its functions to the minimum. In the official discourse of neoliberalism, the power is altogether on the side of the latter. But in the theoretical overwiev the author concludes that the official doctrine of neoliberalism exists only in form of ideal types and in no case reflects the real balance of power between the two institutional actors. Neoliberalism 'when we need it' is a manifestation of state powers versus neoliberal form of economy and it explicitly appears in times of economic and financial crisis. The author also notes whether the interactions between the state and neoliberal economy are necessary and all-present and if the balance of power is determined by economical, political and social conditions.

Key words: the state, neoliberal economy, power

KAZALO

1	INTRO	6
1.1	Teze	7
1.2	Struktura	7
2	KAJ JE IN KAJ NI	9
2.1	... država?	9
2.2	... kapitalizem?	10
2.3	... neoliberalizem?	11
2.4	... moč?	15
3	UMEŠČENOST: DRŽAVA IN GOSPODARSTVO	18
3.1	Nevidna roka trga proti vidni roki države	19
3.2	Država in neoliberalno gospodarstvo v sožitju: alternative	22
4	KJE SMO ...?	26
4.1	Zmote neoliberalizma v razmerju do države	26
4.3	Neoliberalizem 'po potrebi' – neoliberalizem v času kriznih razmer: Velika Britanija	28
5	... IN KAM GREMO?	31
	LITERATURA	33

1 INTRO

Dokler država obstaja, svobode ni; ko bo vladala svoboda, ne bo več države.

(Lenin v Citati, 2010)

Če to svobodo dojemamo v smislu liberalne tradicije ter v kontekstu gospodarske sfere, lahko z gotovostjo trdimo, da Leninov citat poseblja neoliberalizem v današnjem zahodnem kapitalističnem svetu. Iz zgornje misli lahko izpeljemo nekatere trditve, ki se zdijo obče sprejemljive za neoliberalce: svoboda naj bo vedno temeljna vrednota in hkrati naj služi upravičenosti gospodarskega (tržnega) delovanja; neomejeno delovanje gospodarskih subjektov naj bo pogoj za prosperiteto tistih, ki razumejo svobodo in njen pomen; delovanje države naj ostane na minimalni ravni. Te trditve se zdijo že skoraj aksiomatične za neoliberalni diskurz. Kaj pa če gre le za ideologijo, kjer se specifičen pogled manjšine manifestira preko ustvarjanja prevladujočih mitov in tako poskuša legitimirati lastna stališča?

Dvom v prevladujoč diskurz neoliberalnega gospodarstva je v vsakem primeru utemeljen. Ali je verjetno, da država kot temeljna institucija in osrednja organizacija družbe ne spada v prostor neoliberalne ideologije? Ali lahko državo res reduciramo na minimalno vlogo in ji s tem zmanjšamo moč v razmerju do prevladujoče mentalitete v gospodarstvu?

Ta vprašanja ter dileme so še posebej aktualne v času, ko se na svetovno-sistemski¹ ravni soočamo s propadom dosedanjega finančnega sistema, zatonom nacionalnih gospodarstev ter njihovimi posledicami – od ekstremno povišanih stopenj brezposelnosti, do večanja odstotka ljudi, ki živijo pod pragom revščine. Aktualni so v času krize, za katero krivdo množično pripisujemo prav neoliberalni ideologiji. Vendar na tem mestu ne bomo govorili niti o vzrokih za stanje, v katerem smo se znašli, niti to ne bo analiza svetovno-sistemske krize. Zagotovo pa nam lahko služi kot indikator razmerij moči med osrednjima akterjema – državo in neoliberalnim gospodarstvom.

---

¹ Za namene te naloge bomo uporabljali konceptualizacijo Immanuela Wallersteina. Svetovni-sistem dojemamo kot sistem, ki je svet preko globalizacije povezal v enotno entiteto, vsaj na ravni prevladujočega načina gospodarske organizacije – kapitalizma. Poleg tega svetovni-sistem vključuje idejo svetovnega-gospodarstva, ki s sabo nosi več političnih centrov ter več kultur (Wallerstein 2006, 137). S tem želimo povedati, da kapitalizem kljub svoji globalni razsežnosti ne pomeni svetovne uniformnosti v drugih sferah ali v (državnih ter družbenih) reakcijah na globalni vidik kapitalizma kot načina gospodarske produkcije. Primer: VB in Kitajska sta del kapitalističnega svetovnega-sistema, a se v svoji politični organizaciji ter kulturni tradiciji znatno razlikujeta. Je pa kapitalistično svetovno-gospodarstvo zbirka med seboj povezanih institucij trga, podjetij, držav itd. (Wallerstein 2006, 35).

Zato bomo na naslednjih straneh analizirali razmerja moči med državo in neoliberalnim gospodarstvom. Spraševali se bomo, ali je gospodarstvo umeščeno v državno delovanje ali je država ostala le pasivni akter v tem razmerju. Pomembnost tega presega akademske ter intelektualne okvire in se manifestira v vsakdanjem življenju državljanov – v njegovi materialni razsežnosti ter vrednostnem sistemu.

1.1 Teze

Interakcija (neoliberalnega) gospodarstva in države kot institucije je nujna za uspešno delovanje obeh akterjev v omenjenem razmerju. Pri tem država še zdaleč ni pasivni akter.

Ideologija neoliberalnega gospodarstva ne more strogo slediti liberalnim vrednotam popolne svobode trga in se izogniti državnemu delovanju, ne glede na stopnjo neoliberalne tradicije v družbi.

Razmerje moči med državo ter (neoliberalnim) gospodarstvom ni statično ali dokončno definirano, ampak je družbeno pogojeno glede na dane politično-ekonomske razmere, ki povzročajo adaptacije prevladujoče ideologije.

1.2 Struktura

Preko deskriptivne metode bomo prišli do potrditve ali zavrnitve tez – najprej preko osnovnih terminov, od kapitalističnega sistema, države, neoliberalizma, pa vse do moči kot sociološkega pojma ter kot indikatorja razmerja, ki ga obravnavamo.

V naslednjem delu bomo obravnavali vprašanje umeščenosti ter možne relacije med državo ter gospodarstvom. Znotraj tega bomo raziskali idejo 'nevidne roke trga' napram 'vidni roki države'. Ob tem bomo pogledali, kakšni so potenciali za alternativno ureditev razmerja moči med državo ter neoliberalnim gospodarstvom.

V tretjem delu bomo postavili razmerja moči na nove temelje, ki slonijo na kriznih razmerah. Ob tem bomo ocenili vlogo države in njeno intervencijsko vlogo. To bomo poskušali demonstrirati preko primera Velike Britanije, ki vse od thatcherizma dalje prednjači v

neoliberalni misli, pa naj se to kaže na manifesten ali latenten način. Ob tem se bomo vprašali, v katero smer gremo v prihodnosti.

Po vsem tem bomo poskušali potrditi ali zavrniti prvotno zastavljene teze ter zaključiti diplomsko delo s končnim sklepom o naravi razmerja moči med državo ter neoliberalnim gospodarstvom.

2 KAJ JE IN KAJ NI ...

2.1 ... država?²

Po klasični opredelitvi Webra je država »skupek institucij, ki imajo avtoriteto za postavljanje pravil, ki lahko vladajo družbi.« (Scott in Marshall 2005, 631) A država je zgodovinsko-družbeni konstrukt, koncept države se je tako razvijal in spotoma spreminjal funkcije, ki naj bi jih država opravljala. Ne samo funkcije, tudi osnovne značilnosti omenjene entitete so se skozi leta spreminjale, dograjevale in tvorile nastanek različnih tipov države. Bob Jessop (2002, 37) je moderno karakterizacijo države strnil v nekaj točk – obstoj monopola nad uporabo legitimne sile na določenem teritoriju, obstoj specifičnih državnih zmožnosti (npr. pobiranje davkov) ter obstoj specifičnega racionalnega političnega razmišljanja. McGrew (v Pikalo 2003, 107) pa govori o državi v okviru teritorialnosti, avtonomije, suverenosti ter pravnosti.

A država kot koncept, ki ga uporabljamo na tem mestu, v sebi nosi idejo institucije,³ ki je na več ravneh in na več področjih odgovorna za lastne ljudi. Na to kaže tudi organizacija institucionalnega aparata preko diferenciranih vladnih resorjev, med drugim gospodarstva, kjer ministrstvo kot entiteta na najvišji ravni ureja vprašanja gospodarske narave. Država tako sebe že *a priori* postavlja v legitimnega zastopnika gospodarskih interesov, ki naj bi se transformirale v splošno dobro njenih državljanov.

Država je v vsakem primeru politična institucija s sebi specifičnimi funkcijami. Poleg tega pa prav tako opravlja ekonomsko funkcijo, ali bolje, ekonomske funkcije. Te pa so a) državna lastnina, b) povečanje koncentracije in centralizacije kapitala, c) državno uravnavanje gospodarskega razvoja in ciklov, d) proračunska razdelitev dohodka, e) davčni sistem, f) monetarno-kreditni in bančni sistem, g) državno uravnavanje trga, h) državno planiranje in i)

---

² Ko na tem mestu govorimo o državi, ciljamo na zahoden, kapitalističen tip države. V nobenem primeru ne trdimo, da država kot politična entiteta ne obstaja v drugih oblikah, ki jih pogojuje predvsem specifičen zgodovinsko-kulturni ter politični kontekst. Prav zaradi umeščenosti zahodnih držav v kapitalizem je ta tip države najbolj zanimiv in pa seveda najbolj aktualen za naše vprašanje. Politično pa lahko govorimo o liberalnodemokratski obliki države kot prevladujoči obliki državne organiziranosti (Fukuyama v Pikalo 2003, 98).

³ Veljko Rus (2003, 11–18) navaja, da država obstaja kot institucija *in* kot organizacija. Na tem mestu se bomo osredotočili na državo kot institucijo, ki naj »zagotavlja legitimnost, temelji na obveznih pravilih, postulira negativne norme, izvaja sistemsko integracijo, zagotavlja uveljavljanje splošnih interesov, skrbi za zmanjševanje negotovosti, opravlja konstitutivne in sankcijske naloge.« (Rus 2003, 12)

uravnavanje produkcijskih odnosov med kapitalom in delom (Kovač in Glas 1987, 171–175). Akterji neoliberalnega diskurza v gospodarstvu se z nekaterimi zgoraj omenjenimi ekonomskimi funkcijami države zagotovo ne bi strinjali.

2.2 ... kapitalizem?

Kapitalizem velja za mantro vsega zahodnega, saj je po padcu komunističnih ureditev v Evropi prevzel vlogo operativnega ter vrednotnega sistema *par excellence*. Dojema se kot sistem, inherenten družbi, ki ga je kot takega sprejela za nekaj samoumevnega. Kar pa ne pomeni, da je kapitalizem jasno opredeljen ali celo enoznačen. Tukaj ne smemo mimo evolucijske komponente, ki tako vztrajno spremlja vsako družbeno dejstvo, tudi kapitalistični sistem. Če je kapitalizem od Marxa dalje veljal za izkoriščevalsko silo množice delavcev, je po Webrovem dojemanju odseval racionalnost ter ločenost gospodarske in socialne sfere. Če je kapitalizem v časih radikalnih družbenih sprememb v šestdesetih ter sedemdesetih letih 20. stoletja doživel post-industrijsko transformacijo v obliki informatizacije,⁴ je od konca prejšnjega stoletja dalje to idejo pripeljal še dlje – družba ni postala le ujeta v informacijske tokove, družba je sočasno postala tudi družba znanja. Vendar je kapitalizem vse to in še več.

V kapitalističnem sistemu gre v osnovi za sistem, ki ponuja blago ter storitve za prodajo, menjavo in profit (Scott in Marshall 2005). Kapitalizem je po Kovaču in Glasu (1987) ekonomski sistem z lastno strukturo in funkcionalnostjo, v katerem je kapital namen in cilj kapitalistične produkcije. Poudarek na kapitalistični presežni vrednosti ter vladavini tržnih mehanizmov predstavlja za nas referenčni okvir, v katerega umeščamo neoliberalno gospodarstvo ter njegovo razmerje z državo. Kapitalistični sistem se danes ne odraža več samo v gospodarstvu.⁵ Kljub temu pa sta skupni točki kapitalizma ter neoliberalne različice gospodarstva akumulacija kapitala ter koncentracija gospodarske moči (Scott in Marshall, 2005). Neoliberalizem prav to postavi v ospredje, vendar sta pot in uporabljena sredstva sama po sebi specifična.⁶

---

⁴ Po Danielu Bellu živimo v t. i. informacijski družbi, informatizacija pa je sprožila nov način proizvodnje, ki pa je po svoji naravi še vedno kapitalističen (Kumar 2005, 33–60).

⁵ Kot poudarja Wallerstein, gre pri kapitalizmu za »zgodovinski sistem, ki ga določa neskončna akumulacija kapitala.« (Wallerstein 2006, 129) Ta sistem pa ne vključuje le (neoliberalne) gospodarske sfere, ampak sistem pronica v skoraj vse družbene sfere (kultura, potrošnja itd.).

⁶ V literaturi se velikokrat pojavlja nacija, da je danes kapitalizem neoliberalen brez izjeme. Ta predvidevanja so po našem mnenju napačna, saj lahko v svetovnem-sistemu vidimo primere kapitalizma, kjer je neoliberalizem zastopan samo v ideji svobodnega trga (Skandinavske države kljub kapitalističnemu načinu produkcije zagovarjajo tezo o močni socialni državi, Kitajska je kljub kapitalističnemu načinu produkcije etatizirana,

2.3 ... neoliberalizem?

Neoliberalizem velja za doktrino, ki je primarno (če ne celo edinstveno) utemeljena na splošnih filozofskih principih, ki so se udejanjili v ekonomiji kot znanosti, realizirali pa v gospodarstvih kapitalističnih držav in svetovnega-sistema. Čeprav že ime implicira na liberalno tradicijo, bi lahko ob podrobnejši analizi ugotovili, da neoliberalizem ponuja veliko razlag, ki v osnovi izhajajo iz konceptualnih nejasnosti liberalizma in njegovih variacij skozi čas. Še več, pozornost posveča skoraj izključno logiki prostega trga, ostale liberalne postavke pa so interpretirane tako, da služijo logiki gospodarskega liberalizma. Poleg tega pa je potrebno upoštevati še vpliv in/ali podobnosti z drugimi intelektualnimi tradicijami. Tako gre pri neoliberalizmu po Wallersteinu (2006, 130) celo za »konzervativno ideologijo, ki poudarja pomen svobodne trgovine.«

Filozofsko ter ideološko je neoliberalizem utemeljen na liberalizmu – doktrini, ki je v svojih stališčih in ciljih precej neenotna. Za skupno izhodišče liberalizem podreja vsa družbena vprašanja svobodi posameznika, iz tega pa izhaja, da je potrebno tudi delovanje vseh institucij podrežati prav tej svobodi (Jamnik 1998, 33).⁷ Na tem mestu pa se bomo osredotočili na tiste elemente, iz katerih neoliberalizem črpa in preko katerih se neoliberalizem tudi legitimira. Ukmar (2006, 17)⁸ pripiše liberalizmu naslednje attribute: individualizirani posameznik, atomizem,⁹ upor proti arbitrarnim avtoritetam ter tradiciji, minimalna država, svobodno tržno gospodarstvo ter privatna lastnina. To so osnovni postulati liberalizma, njihovo dojetje pa se je znotraj samega liberalnega diskurza spreminjalo.

Klasični liberalizem tako dojema državo blaginje kot tisto institucijo, kjer svoboda posameznika ni primarna vrednota in jo zaradi tega zavrača. Država blaginje demantira načelo

---

organizacija družbe kot take je še vedno socialistična – vse te predpostavke pa so na nasprotnem polu neoliberalne ideje o minimalni vladi/državi).

⁷ »Svoboden človek je tisti, ki poseduje pravice in privilegije, ki jih potrebuje za avtonomno razmišljanje in delovanje – da vlada sebi in ni vladan s strani drugih.« (John Gray 1995, 59) Svoboda posameznika po tem razumevanju ni podrejena institucijam, pač pa je rezultat avtonomnega samovladanja. Zavezanost individualni svobodi pa se po klasičnem liberalnem dojetju udejanja (ne podreja) preko institucij zasebne lastnine ter svobodnega trga (Gray 1995, 61). Tudi dr. Darko Štrajm (v Doering 1995, 5) govori o liberalizmu kot politični ideji, ki zagovarja idejo svobodnega posameznika.

⁸ Na tem mestu smo poudarili tiste attribute, na katere se sklicujejo zagovorniki neoliberalnega gospodarstva. Ukmar je poleg teh omenil še: naravne in neodtujljive pravice, svoboda v vseh mogočih oblikah, upor proti tradiciji, ločitev na javno in zasebno sfero, tri-vejna delitev oblasti in enakost državljanov pred državnimi institucijami (Ukmar 2006, 17).

⁹ Tudi Jernej Pikalo (2003, 183) navede takšne oznake. »V liberalni in neoliberalni politični teoriji je posameznik zamišljen kot materialno atomarno bitje, ki je svojo ontološko individualnost zgradilo z razlikovanjem do drugih posameznikov.«

minimalne vladavine, ki je še sprejemljiva za klasični liberalizem,¹⁰ saj »pomaga, da se gospodarstvo dejansko osvobodi in razvije do te mere, ko je ne ovirajo več različne vlade.« (Jamnik 1998, 34) Osrednja figura v sklicevanju neoliberalcev na klasični liberalizem je Adam Smith,¹¹ ki je že leta 1776 postavil temelje ekonomske svobode od mikro do makro ravni – od posameznika, ki ga vodi samointeres, pa vse do trga, ki lahko zagotavlja prosperiteto le, če je popolnoma svoboden in če na njem delujejo posamezniki, ki jih vodi lastni interes. Če temu dodamo še koncept individualne izbire ter (libertinske) minimalne vloge države, dobimo 'nevidno roko trga' *laissez-faire* gospodarstva, preko katerega se realizira splošno dobro¹² (Oxford dictionary of sociology 2005, 353). Vendar je že Adam Smith, ki predstavlja za neoliberalce skoraj najbolj pogosto referenco, poudaril pomembnost komplementarnosti svobode v gospodarstvu ter državne ureditve, govoril je celo o »naravnem sorodstvu« (Rizman 1992, 20). Že s tem je Smith pokazal pomembnost države kot institucije, ki naj bi dopolnjevala svobodo materialnih razsežnosti (ekonomske svobode) s svobodo civilne družbe.¹³

Znotraj liberalne tradicije pa lahko potegnemo tanko linijo med liberalizmom ter libertizmom. Prvič, libertizem pripelje idejo o vladi (državi) kot nujnim zlom do točke, kjer vlada (država) postane izogibno zlo (Jamnik 1998). Robert Nozick je v tej smeri razvil teorijo o minimalni državi,¹⁴ ki je zadolžena za opravljanje nalog obrambe ter zagotavljanja varnosti (Marshall in Scott 2005, 363). To pomeni, da se je libertizem odrekel celo tistim Smithovim postulatam, kjer apelira na državo, naj poskrbi za svobodo državljanov, samoregulirajoči se svobodni trg pa bo poskrbel za njihovo prosperiteto (vsaj tistih, ki bodo lasten samointeres tudi potencirali do maksimizacije lastnih materialnih koristi). Drugič, libertizem zanika politično svobodo oziroma jo dojema kot ekonomsko – nekaj tako političnega, kot so človekove pravice, želijo

---

¹⁰ Robert Nozick, sodobni naslednik klasičnega liberalizma trdi, da »država, ki presega minimalno državo, ni opravičljiva.« (Nozick v Doering 1995, 93).

¹¹ Adam Smith je v svojem delu *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations* (1776) obravnaval naslednja vprašanja: vloga samo-interesa, delitev dela, funkcije trgov ter *laissez-faire* gospodarstvo (Lucidcafé 2010).

¹² V nadaljevanju bomo pokazali, kako lahko neoliberalizem služi le skupnemu dobremu (partikularni interesi) in ne tudi splošnemu dobremu (interesi vseh), čeprav se navzven želi tako predstaviti.

¹³ Tudi Milton Friedman je govoril o odnosu med ekonomsko in politično svobodo. Ekonomska svoboda se udejanja v kompetitivnem kapitalizmu in je pomembna sestavina celotne svobode. Prav preko kompetitivnega kapitalizma ekonomska svoboda pospešuje politične svoboščine, s tem ko loči ekonomsko moč od politične (Friedman 1962).

¹⁴ Teorija minimalne države temelji na ideji države, ki zagotavlja samo varstvo naravnih pravic ljudi. »Minimalna država nas obravnava kot nedotakljive posameznike, ki jih drugi na določen način ne smejo uporabiti kot sredstvo ali orodje, ali instrumente ali vir ...« (Nozick v Doering 1995, 96) To pomeni, da ideja Nozickove minimalne države priznava samo neprisilne oblike državnega delovanja (po Stuartu Millu) oz. neavtoritativne intervencije (po klasičnem liberalizmu). Prisilne in avtoritativne oblike državnega delovanja, med katere sodi tudi sistem obdavčenja, so za idejo minimalne države nesprejemljive. (Gray 1995, 72–74)

videti kot »določeno obliko privatne lastnine.« (Jamnik 1998, 35; Rizman 1992, 23) Robert Nozick je v tem duhu povezal obrambo ekonomske svobode z osebnimi svoboščinami (Rizman 1992, 23).

Če je liberalizem filozofska ter ideološka podlaga za neoliberalno misel, predstavlja neokonservativizem političnega sopotnika neoliberalnega diskurza. Če želimo spregovoriti o njem, moramo najprej razjasniti temeljne ideološke postavke konservativizma. Odraža se v lastni drži tradicionalnosti, ohranjanja vrednot in norm ter njihovega prilagajanja sodobnemu času preko počasnih družbenih premikov, nikakor ne preko velikih družbenih preobratov ali celo revolucij. Atributi preverjenosti, racionalnosti, zanesljivosti, gotovosti, realnosti ter *statusa quo* se v konservativistični misli udejanjajo preko trdne institucije družine ter religije, ki poskrbita za avtoriteto, trdnost ter varnost (Kuzmanič 1999; Muller 1997; Wallerstein 2006). Konservativizem je ideologija, ki »ceni stabilnost tradicije, pravilno ali naravno ureditev družbe in družbenih odnosov, duhovni in verski pomen človekovega obstoja, zvestobo domovini in narodu.« (Ferfila in Kovač 2000, 29) Že na prvi pogled je jasno, da konservativizem ter liberalizem ne stojita na istih vrednotnih in ideoloških bregovih. Tukaj je pomembna hierarhija, vzdrževanje tradicionalnih institucij, pomen skupnosti; liberalizem na drugi strani ceni atomizacijo ter anti-skupnost racionalnih posameznikov.

Na tem mestu nastopi 'neo' v neokonservativizmu. Kot specifična politična racionalnost je leta konvergenca raznovrstnih interesov.¹⁵ Ti interesi pa se manifestirajo preko močne države, obuditve patriotizma, močne vojske in ekspanzionistične zunanje politike. Ti principi pa se idealno-tipsko udejanjajo preko države, ki svojo moč usmerja v skrb za javno moralo ter v doseganje kohezije z gospodarskimi korporacijami (Brown, 2006). Prvo dosega preko mitov o religiji, drugo pa preko mitov o državi. Neokonservativizem je v osnovi ideologija vladanja, ki se legitimira prav preko ustvarjanja mitov. Vse zgoraj naštete vrednote ter moralne drže se v neokonservativizmu *de facto* uporabljajo za infiltracijo interesov manjšine v zavest večine (skupno dobro želijo demonstrirati, kot da je splošno dobro). Pomembno pa je poudariti, da je neokonservativizem predvsem ameriška politična racionalnost, ki pa ima svoje privrženice predvsem v nedavni britanski politični zgodovini.

---

¹⁵ Glej Brown 2006, 696.

Čeprav sta si obe doktrini (neoliberalizem in neokonservativizem) na prvi pogled popolnoma nasprotni v svoji viziji organizacije družbenega sveta,¹⁶ v določenih točkah drug drugemu postaneta sredstvo za doseganje lastnih ciljev. Tako neoliberalizem ne nasprotuje družbenim normam, ampak jih za razliko od neokonservativcev želi prenesti na družbo preko tržnih mehanizmov. Slednji prav tako niso zagovorniki državne redistribucije bogastva, čemur neoliberalci že *a priori* odločno nasprotujejo. Poleg tega ne prvi ne drugi niso zagovorniki enakosti – neoliberalci poudarjajo, da bodo sposobnejši ter racionalnejši individualisti pristali prvi vrhu (kot rezultat lastnega dela), neokonservativci pa pripisujejo attribute (ne)enakosti na podlagi pripisanih lastnosti (nacionalnost, rasa, spolna usmerjenost). Wendy Brown (2006, 703) najde štiri konceptualne temelje, ki so skupni doktrini neoliberalizma ter politični manifestaciji neokonservativizma: a) devaluacija politične avtonomije, b) transformacija političnih problemov v individualne ter ponudba ustreznih tržnih rešitev, c) proizvodnja državljana - potrošnika, ki je podvržen vladanju in avtoriteti ter d) legitimacija etatizma. Zadnje je sicer na prvi pogled neznačilno za neoliberalizem, vendar podrobna analiza neoliberalizma to tezo potrди tudi v praksi.

Po našem mnenju so prav ti elementi obeh ideologij tisti, ki opravljajo nalogo legitimacije neoliberalizma. Predvsem pa slednji spretno izkorišča neokonservativistično željo po ekspanziji na tuja ozemlja, predvsem ekspanzijo moralnih in kulturnih norm v nova okolja. Mitologizacija nezahodnih praks kot nekaj manjvrednega, nedemokratskega in enostavno nemodernega s strani neokonservativizma je za neoliberalizem idealna pretveza, da lahko na nova ozemlja širi ideologijo svobodnega trga kot tistega, ki je in bo rešitelj vseh družbenih problemov. Ker pa neokonservativistična politika za doseganje lastnih ciljev uporablja sredstva nasilne prakse, neoliberalizem ta sredstva že v teoriji (še bolj očitno pa v praksi) izkorišča za doseg lastnih ciljev. Infiltracija neoliberalnih nazorov v realno politiko neokonservativističnega vladanja¹⁷ preko ustvarjanja mitov za prve pomeni kombinacijo, preko katere se neoliberalizem tudi samorealizira.¹⁸

---

¹⁶ Naj naštejemo samo nekaj razlik: primarni cilj neoliberalizma je svobodni trg, primarni cilj neokonservativizma je zagovarjati moralno držo; neoliberalizem teži k razbijanju državnih ter kulturnih meja, neokonservativizem se tej drži upira in gradi na sentimentih nacionalnosti ter patriotizma; neoliberalizem predstavlja tržno-politično racionalnost, medtem ko neokonservativizem demonstrira moralno-politično racionalnost (Brown 2006).

¹⁷ Neoliberalizem namreč nima realnega predstavnika v obliki političnih afiliacij preko strankarske organizacije. Politično bi lahko govorili o novi desnici, ki združuje attribute neoliberalizma ter neokonservativizma in zagovarja minimalni intervencionizem, avtonomnost civilne družbe, individualizem, tržni fundamentalizem, svobodno delovanje trgov itd. (Rus 2009, 28).

¹⁸ Eden takšnih mitov je mit o nemočni državi. O tem govori knjiga Linde Weiss z naslovom *The myth of the powerless state* (1998).

Nazadnje moramo spregovoriti še o čistih ekonomskih virih, iz katerih črpa neoliberalizem. Tukaj govorimo o neoklasični ekonomski teoriji, ki temelji na behavioralnih modelih na mikro ravni. Poudarja informiranost, svobodo gibanja, individualno izbiro ter racionalno odločanje. Predvsem pa zanika kakršen koli obstoj institucionalnih vplivov na individualno delovanje (Scott in Marshall 2005, 442). Ta teorija je postavila klasično ekonomsko teorijo (kot akademsko disciplino) v preobleko sodobnega časa. Idejo *laissez faire* ekonomije, ki poudarja pomembnost svobodnih, tekmujočih trgov (kar pomeni tudi nevmešavanje države v delovanje trga) in individualnih akterjev za učinkovito proizvodnjo, distribucijo in alokacijo dobrin je nadgradila s pomembnostjo preučevanja »menjav in razmerij med cenami in količinami posameznih dobrin.« (Sušjan v Klinger 2008, 24) Neoliberalizem tako za ekonomsko upravičenost svojih postulatov uporablja akademsko disciplino neoklasične ekonomske teorije in s tem sam sebe legitimira tudi v znanstveno-akademskem okolju.

Po analizi virov neoliberalnega gospodarstva lahko zaključimo, da gre predvsem za ekonomsko doktrino, ki se prikazuje kot realna entiteta v gospodarstvu. Vsi drugi vidiki neoliberalizma služijo izključno gospodarskemu pragmatizmu (sklicevanje le na tiste ideološke predpostavke liberalizma, ki govorijo o prostem trgu, ostale predpostavke so zanemarljive)¹⁹ ter ustvarjanju mitov, ki so postavljeni za samo legitimacijo neoliberalnega pristopa v gospodarstvu (neokonservativistična politika). Svojo intelektualno upravičenost pa črpa v neoklasični ekonomski teoriji. Za neoliberalizem lahko tako rečemo, da je ideologija, ki ustvarja ekonomsko-politično-družbene hibride, zato da zagovarja obliko kapitalizma, ki naj bi služil svetovno-sistemski populaciji, v realnosti pa služi le skupnim interesom tistim, ki od samega sistema neoliberalnega hibrida največ pridobijo.²⁰

2.4 ... moč?

Moč kot koncept bomo najprej splošno opredelili po Maxu Weberu. Zanj je moč »možnost, da človek ali skupina ljudi uresniči svojo voljo v skupnem delovanju, tudi če temu nasprotujejo drugi, ki v tem delovanju sodelujejo.« (Haralambos in Holborn 2001, 509; Scott in Marshall 2005, 631–632) Tako kot na vsa družbena dejstva lahko tudi na moč gledamo iz več različnih

---

¹⁹ Neoliberalizem »mnogodimenzionalnost globalizacije skrči le na eno, gospodarsko dimenzijo. /.../ V tem primeru gre za imperializem ekonomskega.« (Beck 2003, 23) Ob takšnem razumevanju govorimo o globalizmu, ki dojemata tudi netržne odnose in mehanizme v okvirih trga. Tako vse družbene dejavnosti postanejo podvržene tržnim zakonitostim (Pikalo 2003, 126).

²⁰ »/.../ učinki neoliberalnega globalnega projekta delujejo preko /.../ gospodarske prevlade tistih delov kapitala, ki beneficirajo od tega projekta.« (Jessop 2002, 260)

perspektiv. Za nas je tukaj pomembno razumevanje, ki ga poudarjata tako imenovana elitistična šola in radikalni pogled na moč.²¹ Prva dojema moč kot lastnost ljudi na oblasti, torej ozke manjšine ljudi s skupnimi interesi. Glavni vir te moči je gospodarski, oblast pa izvira iz gospodarskih zmogljivosti, ki jih premorejo posamezniki. Na tem mestu moramo upoštevati koncept elite moči, ki ga je C. W. Mills sicer razvil v ameriškem okolju, vendar ponazarja tipične akterje v strukturi moči kapitalističnega družbenega sistema. Te elite moči so sestavljene iz veljakov gospodarskega, političnega ter vojaškega sveta (Haralambos in Holborn 2001; Scott in Marshall 2005). Lahko pa se zgodi, da se te elite personalizirajo v istih ljudeh in se tako tvori ena elita z eksplicitno močjo. Če smo namesto elit moči priča le eni eliti moči, ki pokriva na prvi pogled diferencirane družbene sfere, potemtakem lahko hitro opazimo, da lahko gresta tudi na prvi pogled različni ideološki smeri (neoliberalizem in neokonservativizem) z roko v roki. Elita mora žrtvovati manj pomembne vsebinske vidike moči, tako da lahko ohrani generalizirano moč; prav s pomočjo te moči se preko sredstev ene ideologije (neokonservativizma) manifestirajo cilji druge (neoliberalizma).

Steven Lukes (1974; 1986) je opredelil moč v treh dimenzijah, in sicer v smislu odločanja, neodločanja ter oblikovanja želja. Pri prvi dimenziji gre za prepričanje, da so interesi ekvivalentni preferencam političnega delovanja in odločanja. Dimenzija odločanja temelji torej na tem, ali ima nek akter z lastnimi interesi²² dovolj moči, da pripelje določene vsebine na mizo odločanja. Druga dimenzija pa se usmerja bolj na vidik preprečevanja odločitev, ki ne služijo interesom tistih, ki imajo moč. Če gre pri prvi dimenziji za pospeševanje vsebinsko zadovoljivih odločitev, gre pri drugi za preprečevanje vsebinsko nezadovoljivih odločitev, seveda z vidika tistega, ki želi izvajati moč. Tretja dimenzija moči pa je opredeljena kot oblikovanje želja in prepričanj, ki so v nasprotju z interesi tistih, ki jo želijo izvajati.²³

Če opredelimo moč kot indikator razmerja med našima realnima entitetama (neoliberalnim gospodarstvom in državo), moramo nujno spregovoriti o povezanosti različnih tipov moči – politične, gospodarske ter ideološke. Politična moč ni nikoli popolnoma odrezana od

---

²¹ Poleg elitistične šole so pri konceptualizaciji in razumevanju moči pomembne še predpostavke o relacijskosti moči, teorije o igri moči (Della Porta 2003) ter pluralizem in konfliktne teorije (Haralambos in Holborn 2001).

²² Ti lahko delujejo tudi v splošno dobro in niso nujno negativno predpostavljene. Lukes (1986) je opredelil različne interese: interesi blaginje (splošni interesi), 'ulterior' interesi ter mešanica obeh.

²³ Na tem mestu lahko potegnemo vzporednice z neomarksističnim pojmovanjem hegemonije, preko katere vladajoči razred legitimira in vzdržuje to legitimnost preko nenasilnega prepričevanja prebivalstva. Pri tem se uporabljajo sredstva prepričevanja in inkorporacije idej ter vrednot vladajočega razreda – ti interesi in vrednote se posledično kažejo kot splošni interesi celotne družbe (Haralambos in Holborn 2001, 539; Scott in Marshall 2005, 265).

gospodarske, saj naj bi država (kot smo že omenili zgoraj) opravljala tudi množico ekonomskih funkcij v dobrobit lastnih državljanov. Zato je gospodarska moč vedno dodana vrednost politični – za izvajanje določenih politik so potrebna sredstva. Kdor premore več teh sredstev (seveda v obliki kapitala), ima več možnosti realizirati svoje politično delovanje. Po drugi strani pa se zdi, da se želi gospodarska moč osvoboditi okov politike in tako prevesiti jeziček na tehtnici na svojo stran. Prav ta vprašanja odnosa med politično in gospodarsko močjo bomo analizirali v nadaljevanju, ko bomo podrobneje pogledali načine delovanja med gospodarstvom in državo. Ko pa k vsem tem dodamo še ideološko moč, dobimo prepleten tripartitni odnos med gospodarstvom, državo ter zmožnostjo legitimacije in javne upravičenosti.²⁴ Prav za slednje je ključnega pomena ideološka moč – manj je te moči, manj se lahko prva ali druga moč legitimno predstavljata v očeh splošne javnosti.

---

²⁴ Lukes (v Haralambos in Holborn 2001) je tako izpostavil potrebo po upoštevanju tiste moči, ki oblikuje dojemanje in razumevanje sveta članov družbe; kot posledica člani družbe dojemajo svojo vlogo v družbenem sistemu kot legitimno. Neokonservativistično ustvarjanje mitov služi izvajanju tega aspekta moči. Tukaj lahko govorimo o hegemoniji neoliberalcev.

3 UMEŠČENOST:²⁵ DRŽAVA IN GOSPODARSTVO

Na tem mestu bomo pogledali, v kakšna razmerja sta lahko vpletena država (kot institucija in organizacija) ter gospodarstvo. Izhajali bomo iz koncepta umeščeniosti, ki ga bomo uporabili v smislu določanja razmerja moči med našima osrednjima akterjema. Razumevanje umeščeniosti gospodarskega delovanja v mreže družbenih odnosov je povežalo disciplini ekonomije ter sociologije in tako odprlo prostor za razumevanje interdisciplinarnosti med racionalnim delovanjem atomiziranih posameznikov in iracionalno vpetostjo posameznikov v družbeni sistem in njegove podsisteme. Koncept umeščeniosti nam dopušča, da a priori ne izhajamo iz pogleda, da so razmerja moči med državo in gospodarstvom nepreklicno že vnaprej determinirana, ampak da se le-ta spreminjajo in variirajo glede na dejanska razmerja moči.

Država kot institucija lahko na gospodarsko področje posega na tri idealnotipske načine – preko svoje intervencijske in regulacijske funkcije ter preko *laissez faire* držę. Ko govorimo o intervencijski funkciji države, govorimo o relativno visoki stopnji avtonomne moči napram gospodarskim akterjem. Država tako poleg zakonodajnih izvaja tudi upravljavske naloge, kar jo postavi v vlogo gospodarskega akterja, ki preko lastnih lastniških ter nadzornih deležev v gospodarstvu aktivno deluje na trgu. Skrajna oblika intervencijske funkcije se kaže v protekcionizmu, ki je diametralno nasproten neoliberalnim dojemanjem gospodarstva in zagovarja etatistično držo varovanja nacionalnih gospodarstev s sredstvi intenzivne intervencije. Moč politične elite napram gospodarski se zdi tukaj najbolj daljnosežna in efektivna.

Nekje v sredini 'tehtnice moči' razmerja med državo in gospodarstvom izstopa regulativna funkcija države, ki svojo moč manifestira preko ustvarjanja zakonodajnih okvirov, znotraj katerega morajo delovati gospodarski akterji. Tukaj ni več izrazitih nadzornih in upravljavskih funkcij države, saj le-te prepušča privatni gospodarski sferi. S tem država velik del moči 'prepušča' gospodarstvu in mu daje določeno stopnjo avtonomije, vendar se v nobenem primeru ne izključuje iz gospodarskih zadev. Zato je ob tem moč še najbolj razpršena med političnimi ter gospodarskimi elitami.

---

²⁵ Več o konceptu umeščeniosti glej Granovetter (1985).

Laissez faire delovanje gospodarstva znotraj (in zunaj) državnih meja pa stoji na nasprotni dimenziji intervencijske funkcije države. Ta dojemata državo kot oviro pri akumulaciji kapitala in proizvajanju presežne vrednosti, ki naj bi služila v splošno dobro – državljani, ki bodo izkoristili lastni socialni, intelektualni kapital in hkrati izkazali racionalnost ter samointeres, bodo zmožni akumulirati tudi finančni kapital. Država v tem dojemanju odnosa med državo in gospodarstvom igra le vlogo varuha splošnega miru, kar naj bi dosegla le skozi represivne aparate policije in vojske. Tu naj bi se vloga države v družbi tudi končala.

3.1 Nevidna roka trga proti vidni roki države

Družbena organizacija se je v nedaljni zgodovini izkazala kot kompleksna, intenzivna in relativno nestabilna. Obdobje, v katerem se nahajamo danes, v katerem je kapitalistična družbena organizacija zaznamovala obstoječi svetovni-sistem, obstaja na globalni ravni šele nedolgi dvajset let. Pred tem smo bili priča najbolj radikalnim odklonom družbenih ureditev, ki so med seboj bile ideološke, politične, hegemonске bitke v vseh družbenih sferah. Najbolj vidne razlike pa so se izoblikovale v okviru razmerij med državo in gospodarstvom. Moč med njima je tako konstantno fluktuirala glede na geografsko razsežnost (zahodni kapitalizem in vzhodni socializem/komunizem) ali glede na časovno razsežnost – povojna država blaginje in povečana liberalizacija osemdesetih let prejšnjega stoletja. Predvsem na tej relaciji so se izoblikovala ideološko/politično raznovrstno obarvana razmerja, ki so naposled pripeljala do soočanja družbene organizacije s povečanimi pritiski socialnih zahtev splošnega prebivalstva ter skupnimi interesi neoliberalnih privatnih interesov.

Tako pridemo do konflikta med 'vidno roko države' ter smithovsko 'nevidno roko trga'.²⁶ Zgodovinsko gledano, pridemo do konflikta med keynesijansko državo ter Washingtonskim konsenzom.²⁷ Geografsko gledano, pridemo do konflikta med evropskim socialnim modelom

---

²⁶ Tukaj še vedno ciljamo na zahoden kapitalističen tip države, znotraj katerega opazujemo omenjene razlike.

²⁷ Keynesijansko gospodarstvo nosi ime po ekonomistu Johnu Maynarsu Keynesu, ki je zagovarjal intervencijo države v gospodarstvo preko spodbujanja skupnega povpraševanja preko davčnih politik, vladnih izdatkov in jasno monetarno politiko (Scott in Marshall 2005, 334). Tovrstna oblika gospodarstva obravnavano razmerje moči pripelje na stran države in tako zagotovi primat nad trgom, saj je keynesijanska država tudi država blaginje. Washingtonski konsenz pa predstavlja vrsto tržno usmerjenih načel, v katerih osrednjo vlogo zavzemajo neoliberalni akterji privatnega gospodarstva (Chomsky 2005). Akterji neoliberalnega diskurza (predvsem Mednarodni denarni sklad in Svetovna trgovska organizacija) so preko Washingtonskega konsenza pridobili na moči. Prav zanimivo pa je, da sta prav Mednarodni denarni sklad ter Svetovna banka (kot nekakšna 'liderja' neoliberalnega diskurza) mednarodni (ne transnacionalni ali celo 'kozmpolitski') organizaciji. MDS je sestavljen iz predstavnikov nacionalnih držav, ki so seveda kvotno organizirane na podlagi velikosti

kapitalizma (Bugarič 2003) ter ameriškim *laissez faire* kapitalizmom (Pikalo 2004). Vse te oznake na nek način vključujejo odnos države do gospodarstva in obratno. Ti odnosi pa ob povečanih globalizacijskih pritiskih in povečani vlogi nadnacionalnih institucij postajajo vedno bolj kompleksni. Tako se na politično-gospodarskem področju države soočajo z notranjimi razdori v odnosu do vprašanja državne (ne)umeščenosti v gospodarstvo in socialnimi posledicami tega odnosa ter zunanji pritiski nadnacionalnih institucij.

V teoretskem, dualističnem razumevanju razmerja med državo ter gospodarstvom v postsocialistični dobi moramo najprej pogledati, v kateri situaciji poseduje država več moči kot gospodarstvo oziroma njuni akterji.²⁸ Teza močne države je osnovana na postulatih državne zmožnosti, da posreduje v lastno gospodarstvo. Linda Weiss (1998, 25) govori o tej zmožnosti kot prisili, pri kateri je v vprašanju razmerje moči med državo in družbo. Močna država tako praviloma prevladuje v moči na treh področjih: a) oblikovanju specifičnih politik ne glede na družbene pritiske, b) zmožnosti spreminjanja delovanja pomembnih družbenih skupin in c) zmožnosti restrukturiranja domačega okolja (Weiss 1998, 26). Ideja močne države, ki je prilagojena sodobnemu družbeno-političnemu okolju, je dobro izražena v teoriji neoetatizma (*ang. neostatism*). Ta govori o strategijah a) ponovnega ravnovesja med tekmovanjem in sodelovanjem b) decentralizacije 'regulirane samoregulacije' c) privatnih, javnih in drugih interesnih skupin d) povečanja vloge javno-zasebnih partnerstev e) zaščite osrednjih gospodarskih sektorjev v odprtem gospodarstvu in f) visokega obdavčenja finančnih družbenih investicij (Jessop 2002, 262). V prvem pogledu lahko govorimo o državni institucionalni in organizacijski moči, v drugem pogledu pa je moč na strani države kot institucije, medtem ko država kot organizacija v tem razumevanju prepusti nekaj moči privatnim interesom, a strogo pod državnim nadzorom. Kot pri vseh teorijah o družbenem svetu, tudi 'vidna roka države' vzdrži le na papirju v idealno-tipski situaciji.²⁹ V teh dveh pristopih, kjer se moč države uveljavlja v javnih politikah, idealno-tipsko govorimo o intervencijski funkciji države (Weissovo razumevanje države kot prisile) in močni regulativni

---

gospodarstva. Nacionalne države so aktivni agent tudi v mednarodnih organizacijah, pa naj se te dojemajo kot še tako liberalno-globalno usmerjene.

²⁸ Na tem mestu nismo pozabili na očitne dualizme med centralno planiranimi državami bivšega socializma (popolni nadzor države nad nacionalnim gospodarstvom oz. nacionalizacija) in kapitalističnimi državami, ki v večini prevzemajo vlogo liberalne demokracije in temeljijo na procesih privatizacije. Vendar se želimo osredotočiti na svetovni-sistem, v katerem prevladuje slovito načelo Margaret Thatcher TINA – there is no alternative. Kljub temu, da v to načelo močno dvomimo, pa dojemamo družbeno realnost kot variacije globalne razsežnosti kapitalistične organizacije življenja. Zato tukaj raziskujemo le tiste vidike močne države, ki danes še živijo.

²⁹ »/.../ državna moč je bila konceptualizirana na način, ki praktično onemogoča aplikacijo na moderne države.« (Weiss 1998, 27)

funkciji države (Jessopovo dojemanje neoetatizma). V obeh primerih je država tisti akter, ki izvršuje lastno politiko nad gospodarstvom in ga uokvirja v lastno delovanje. V tem primeru je država tista, ki ima moč.

Na drugi strani tega teoretskega dualizma pa govorimo o gospodarskem pragmatizmu neoliberalnega diskurza, ki idealno-tipsko moč podeljuje v roke gospodarstva in njegovih akterjev.³⁰ Ta vključuje liberalizacijo trgovine in financ, samoregulirajoči se svobodni trg, tržno tekmovnje, privatizacijo, nevmešavanje države, deregulacijo ter internacionalizacijo (Chomsky 2005, Jessop 2002). Deregulacija omogoča primat privatnega sektorja nad javnim, saj odpira nove poti, kako lahko zasebno in tržno delovanje pridobi prednost.³¹ Liberalizacija ter privatizacija javnega sektorja (organizacijski podaljšek države kot institucije) sta tista procesa, ki neoliberalnemu gospodarstvu omogočata, da gospodarska moč pade na ramena neoliberalizma. Liberalizacija povzroči, da država izgubi nadzor nad socialnimi ter gospodarskimi politikami, saj le-te prepušča povečanemu privatnemu sektorju, ki naj bi se bolje odrezal na svobodnem, tekmovalnem in samoregulirajočem se trgu. Prav slednjega razumemo v okviru *laissez faire* delovanja ter smithovske 'nevidne roke trga',³² ki implicira, da naj bi bil trg neko naravno stanje, ki se je vzpostavilo samo od sebe in se kot tako tudi vzdržuje. To pa pomeni potrebo po nevmešavanju države v gospodarske zadeve, saj naj bi bila država slab lastnik kapitala in slab akter prav na tem trgu (Pikalo 2003, 85). Tako je za neoliberalno doktrino značilno zagovarjanje minimalne države ter zavračanje države blaginje. Blaginja naj bi po neoliberalnem diskurzu izhajala iz maksimizacije gospodarske rasti in ne iz državne pomoči (Giddens 2000).

Preko internacionalizacije in njenih akterjev se neoliberalizem poskuša predstavljati kot nekaj brez alternative, celo kot sistem s hegemonsko pozicijo. Vse to govori v prid neoliberalizmu, ki pusti državo ob strani, zato da lahko (kot smo že ugotovili) preko neokonservativistične politike izvaja dominanco na domačih (državnih) in tujih (naddržavnih) tleh. Država pa naj se

---

³⁰ Amoorjeva govori o neoliberalni globalizaciji, ki ima naslednje lastnosti: varovanje interesov kapitala, homogenizacija državnih politik v smeri ideologije trga, transnacionalne institucionalne oblasti in izključevanje upornih družbenih sil iz javnega delovanja (Amoor v Pikalo 2004, 41). Jessop pa neoliberalizem opredeli kot »hegemonsko strategijo za ekonomsko globalizacijo zaradi podpore vodilnih mednarodnih gospodarskih teles.« (Jessop 2002, 259).

³¹ »Deregulacija skupaj z novim zakonskim in političnim okvirom zagotavlja pasivno podporo tržnim rešitvam.« (Jessop 2002, 260)

³² Že samo sklicevanje neoliberalcev na 'nevidno roko trga' je znak neoliberalizma 'po potrebi', o katerem bomo govorili v nadaljevanju. Za to obstajata dva razloga: Adam Smith je to frazo v svojem delu *Wealth of nations* (2005, 364) uporabil le enkrat, ob tem pa je poudaril pomembnost državne regulacije. To dejstvo sodobni neoliberalci radi pozabijo in to frazo interpretirajo pod lastnimi pogoji.

ob tem drži načel *laissez faire* in pusti gospodarstvu, da sledi lastnim, 'naravnim' zakonitostim delovanja. Moč je na strani gospodarstva, država pa zgolj izvaja strogo regulativno funkcijo na področju represije, drugače pa se moč izgubi v diskurzu *laissez faire*. »Državo se ne prikazuje kot notranjo, imanentno trgu.« (Pikalo 2003, 89)

Vendar to kot realnost ne obstaja. Obstaja le prezentacija neoliberalizma s strani neoliberalcev samih, pa še pri tem gre le za ustvarjanje mitov za legitimacijo lastnega delovanja. Chomsky (2005, 44) tako govori o dveh različicah neoliberalne doktrine: »Prva je uradna doktrina /.../. Druga je tisto, kar bi morda lahko imenovali 'zares obstoječa doktrina svobodnega trga'.«³³ Neoliberalizem je v svoji uradni doktrinarni različici le floskula. »/.../ mit o samoregulacijskem gospodarstvu je danes *praktično* mrtev.« (Stiglitz v Polanyi 2008, 9)

Zdi se, da je neoliberalizem kot uradna doktrinarna smer morda res utopičen projekt, vendar Chomsky ni brez razloga ločil tega neoliberalizma od onega – pravega. Neoliberalizem, pomešan s sredstvi neokonservativistične politike, je postal realen projekt. Zgleda, da je temu projektu (s preusmerjanjem pozornosti na mit vseмогоčnega samoregulirajočega, svobodnega trga) uspelo v javnosti hegemonično³⁴ zasidrati pomen skupnih interesov pred splošnimi. Po našem mnenju je neoliberalcem uspelo izkoristiti neuspeh socialističnih držav in njihovih gospodarstev in preko tega sebe legitimirati kot edino možno opcijo za prihodnost. To pa je pravi neoliberalizem, tisti, ki svojo doktrinarnost postavlja v vlogo agenta kolektivnega odločanja, državo pa dojema kot podpornika, ki omogoča njegovo 'svobodno' delovanje. Več o tem v razpravi o zmotah neoliberalizma.

3.2 Država in neoliberalno gospodarstvo v sožitju: alternative

Ker pa nobeno družbeno dejstvo ne obstaja v idealno-tipski obliki, so se znotraj vprašanja odnosa med državo in neoliberalnim gospodarstvom razvili praktični hibridi delovanja, ki jih lahko poimenujemo tretja pot (Giddens 2000; Rus 2009), SWPR³⁵ (Jessop 2002), urejena

---

³³ Tudi Imanuel Wallerstein govori o podobnem razkoraku med uradno doktrino ter realnim dožemanjem neoliberalizma. »Uradna ideologija večine kapitalistov je *laissez faire*, doktrina, po kateri se naj države ne bi vmešavale v delovanje podjetij na trgu. Razumeti moramo, da podjetniki sicer glasno podpirajo to ideologijo, v resnici pa si prav nič ne želijo, da bi jo države udejanjale /.../« (Wallerstein 2006, 62)

³⁴ Z gospodarsko dominanco v javnem diskurzu ter latentnim nadzorom nad človeškimi idejami in prepričanji.

³⁵ SWPR (Shumpeterian Workfare Postnational Regimes) je oznaka, ki jo Bob Jessop uporabi za hibrid, v katerem se nahajamo in ki združuje strategije neoliberalizma, neokorporativizma, neoetatizma ter neokomunitarizma (Jessop 2002, 264–267).

medsebojna odvisnost³⁶ (Weiss 1998) in podobno. Zato si bomo v nadaljevanju pogledali, kako si je družbeno organizacijo zamislil Anthony Giddens v svoji interpretaciji tretje poti.

Strukturacijska teorija,³⁷ tako značilna za Giddensovo delo, postavi tako agenta kot strukturo določenega odnosa v ekvilibrium. »/.../ države v strukturacijskih zgodbah niso pasivne žrtve nasilja globalnega kapitala niti avtonomni igralci.« (Pikalo 2004, 97) Zato je tretja pot zasnovana na ideji, ki presega zgolj sinkrezijo ali eklektičnost dveh pristopov. Tretja pot presega gole dualizme in ustvari vizijo, v kateri veli kritika neoliberalnega modela ter etatizma.³⁸ Ideja tretje poti govori o mešanem gospodarstvu, ki poskuša doseči najboljše iz dveh svetov. Sodelovanje med javnim in zasebnim, ravnotežje med regulacijo in deregulacijo, med nacionalizacijo ter privatizacijo, upoštevanje tako nacionalnega kot globalnega konteksta ter ravnotežje med gospodarstvom in negospodarstvom so po Giddensu (2000, 105) temelji novega mešanega gospodarstva, ki je značilno za politiko tretje poti. Slednja poudarja kvalitete tokov klasične socialne demokracije (moč države) ter neoliberalizma (moč gospodarstva).

Hibridi javnega ter zasebnega, značilni za politiko tretje poti, ustvarjajo partnerske tvorbe, ki rezultirajo v novih lastniških razmerjih ter novih institucionalnih tvorbah (Rus 2009, 23). Tretja pot potemtakem zagovarja moč zasebnih interesov skupaj z javno regulacijo in tako postavlja omejitve potencialnih skrajnosti. Nacionalizacija (tako značilna za etatistično razumevanje) in privatizacija (kot epifenomen neoliberalne politike) v politiki tretje poti ne tvorita nasprotnih polov, ampak v kombinaciji zasebnim (skupnim) interesom nudita manjša tveganja pri velikih projektih, javnim (splošnim) interesom pa zagotavljata večjo učinkovitost (Rus 2009, 74). Nadalje, regulacija in deregulacija nista razumljena kot absolutna procesa, ampak kot procesa, ki sta različno aplikativna in tako omogočata, da politika tretje poti med njima najde ustrezna razmerja in ju v praksi ustrezno kombinira. Ideja tretje poti zagovarja komplementarnost distributivnih sistemov države (po Giddensu pozitivne države blaginje) s trgom. Po Jordanovem (1985, 251) je zavajajoče, »da gledamo na socialne storitve (država blaginje) kot na čisti nadomestni sektor v tržnih družbah.«

---

³⁶ Ang. *governed interdependence*. Oznaka, ki jo Linda Weiss uporabi za pogajalski odnos med javnimi in privatnimi akterji in odraža realnost, kjer so država in dominantne gospodarske elite močne (Weiss 1998, 38–39).

³⁷ V tej teoriji gre za preseganje tradicionalne sociološke delitve med delovanjem in strukturo ter za osredotočanje na družbene prakse (Scott in Marshall 2005, 644).

³⁸ »Medtem ko [tretja pot] zavrača neoliberalni poskus širitve tržne regulacije gospodarstva na celotno družbeno dogajanje, zavrača tudi tradicionalni levičarski koncept države, po kateri naj bi bila njena glavna funkcija uveljavljanje socialne enakosti.« (Rus 2009, 2)

Na tem mestu se moramo vprašati o ciljih politike tretje poti ter o njenih vrednotah. Prvotni cilj tretje poti je preprečiti prenos tržnega gospodarstva v tržno družbo, tako da ideologija neoliberalnega gospodarstva ne bi prežela vseh por družbene organizacije. Pomemben cilj je tudi povezava liberalne avtonomije posameznika s socialno pravičnostjo družbene ureditve. Ne nazadnje želi politika tretje poti preseči strogi dualizem države in gospodarstva tako, da v organizacijo družbe pripelje še tretjo stran – to je civilna družba.³⁹ Iz tega izhaja tudi družbena struktura tretje poti, kjer je pomembno ravnotežje moči med zgoraj omenjenimi akterji ter upoštevanje načela pravičnosti (Rus 2009).

Iz tega ravnotežja pa izhajajo tudi vrednotne orientacije politike tretje poti. Giddens (in Hobson) zagovarjata liberalni vrednoti samouresničitve posameznika ter demokratizacijo družbe in socialni vrednoti pravičnosti ter socialne integracije. Natančneje Giddens govori o 'vrednotah' enakosti, zaščite nemočnih, svobode v obliki individualne avtonomije, pravice, vezane na odgovornost, avtoritete (odvisne od demokracije), kozmopolitanskega pluralizma ter filozofskega konzervativizma (Giddens v Rus 2009, 29–30).

Ob zaključku razmišljanja o alternativnem sožitju socialnih ter neoliberalnih načel se bomo ustavili še pri našem razumevanju principa, na katerem bi morala temeljiti t. i. tretja pot. Da se izognemo sinkretičnim ter eklektičnim učinkom stapljanja zgoraj omenjenih načel, moramo tretjo pot razumeti kot način družbene organizacije, ki temelji na recipročnem odnosu svobode in odgovornosti, ter ta odnos pripeljati na vse ravni družbenega koordiniranja med posameznimi institucionalnimi ter neinstitucionalnimi akterji. Tako bi morala biti naloga svobodnega trga (kot gospodarskega akterja), da ekvivalentno temu nosi odgovornost za to svobodo. Ta odgovornost naj bo recipročno nagrajena z večjo stopnjo avtonomije. Takšno delovanje pa bi moralo vzdržati vse pritiske – od vprašljive stopnje zaupanja med akterji do pritiskov partikularnih interesov. To se je do sedaj izkazalo za težko izvedljivo.

Ti cilji in vrednote nakazujejo na to, da želi biti politika tretje poti več kot le tržni fundamentalizem in gospodarski pragmatizem. Prav tako želi preseči omejenost in rigidnost popolne državne moči. Za naš odnos med (neoliberalnim) gospodarstvom ter državo to pomeni, da moč ni v rokah ene ali druge entitete, ampak je črpana iz kvalitet enega in drugega

---

³⁹ Po Rusu (2009, 20) politika tretje poti pomeni, da »vlada ohrani nevtralnno, nadrazredno vlogo v Webrovem smislu, volonterski tretji sektor se demarginalizira oziroma vključuje v vladne programe, ekonomija pa je razbremenjena političnih intervencij v zvezi s socialno nezaželenimi pojavi na trgu.«

diskurza. Kvalitete (neoliberalnega) gospodarstva popravljajo napake državnega delovanja in obratno. Med njima prihaja do komplementarnosti.

Seveda je potrebno poudariti, da ko govorimo o tretji poti, težko govorimo o diskurzu neoliberalnega gospodarstva. Tretja pot predstavlja alternativno ureditev razmerja med gospodarstvom ter državo in zato se moramo močnih oznak (kot je neoliberalno) izogibati. Tretja pot vodi sebi specifično gospodarstvo – gospodarstvo tretje poti. Giddens (v Rus 2009, 35) takšno gospodarstvo opisuje v okvirih ekonomske ponudbe, mešanega gospodarstva, partnerstva med zasebnim in javnim sektorjem, privatizacije ter družbenega investiranja.

4 KJE SMO ....?

4.1 Zmote neoliberalizma v razmerju do države

'Zares obstoječa doktrina svobodnega trga' se od uradne doktrine neoliberalizma distancira v nekaterih ključnih razumevanjih realnosti. Naravni, samoregulirajoči in svobodni trg, nepotreba po državnem delovanju in nepotrebnost države blaginje so miti, ki jih neoliberalni diskurz ustvarja v javnem diskurzu zato, da bi legitimiral neoliberalno gospodarstvo na svetovno-sistemski ravni.

Trg kot naravno in samoregulativno stanje nikoli ni obstajal. Država je tista, ki je zgodovinsko gledano ustvarila trg in spodbudila proizvodnjo ter posledično povpraševanje. »Svobodni trg ni naravno stanje /.../ Svobodni trg je konstrukt državne moči /.../« (Pikalo 2003, 125; Pikalo 2004, 42).⁴⁰ Tržne sile ne nastanejo iz nič! In tudi delujejo ne same od sebe. Vsi tržni procesi so posledica delovanja različnih akterjev od mikro (posameznik), mezzo (država) pa vse do makro (naddržavne institucije) ravni. Trg ni entiteta z lastnim mišljenjem in razumevanjem, saj mu ne moremo pripisati človeške lastnosti namernosti. Iz tega izhaja, da je tudi samoregulacija nemogoča. V primerjavi z etatičnim razumevanjem trga kot podaljšane roke države je trg v neoliberalnem diskurzu res 'svoboden in samoreguliran', vendar lahko, ko to primerjavo odstranimo iz enačbe, ugotovimo, da trg »/.../ nikoli ne deluje ne polno ne svobodno (to je, brez posegov).« (Wallerstein 2006, 36) V 'zares obstoječi doktrini svobodnega trga' neoliberalni protagonisti preferirajo delno svobodne trge, ki za sabo nosijo tudi državno delovanje. Prav to regulativno delovanje države na trgu pa je po našem mnenju tihi instrument neoliberalnega gospodarstva in njegovih protagonistov. Kljub temu, da neoliberalci ne priznavajo aktivne vloge države na gospodarskem področju, pa jo potrebujejo, saj lahko le preko državnih politik delujejo v smeri maksimizacije profita. Država je tista, ki med drugim opravlja ekonomske funkcije zagotavljanja raznovrstnosti javnih storitev, nadzoruje delovanje trga in spodbuja konkurenco (kadar pretijo monopoli), ima neposredno vlogo v gospodarstvu kot eden glavnih delodajalcev in je skrbnik potrebne infrastrukture (Giddens 2000, 54). Trgi na nobenem od naštetih področij ne morejo zamenjati vloge države.

---

⁴⁰ Tudi Polanyi (2008) govori o naivnosti v razumevanju razvoja trga kot naravnega. Tako *laissez faire* 'naravni trg' kot protekcionizem sta uvedena z dejanjem politične moči (Hobsbawm v Pikalo 2003, 126).

»Moderna država po definiciji ščiti tržne odnose in institucijo trga, ker upravlja s skupnimi viri in vprašanji, na katera trg ne daje odgovorov, ki bi bili v skladu z njenim političnim liberalnim in demokratičnim imperativom.« (Lovec 2008, 10)⁴¹ To funkcijo pa moderna država v zahodnih kapitalističnih državah regulatorno opravlja preko postavljanja zakonskih okvirov delovanja na gospodarskem področju in tako agentom neoliberalnega gospodarstva postavi okvir, znotraj katerega lahko legitimno in zakonito delujejo. Ta okvir seveda ni statično določen in se od države do države razlikuje – nekje lahko govorimo o močnejši regulaciji (npr. Skandinavija), spet drugje o šibkejši (npr. Velika Britanija). V prvem primeru govorimo o močnejši državi blaginje, v drugem pa o šibkejši in manj razvidni državi blaginje. In zakaj je vzdrževanje javnih sistemov blaginje tako zelo pomembno tudi za protagoniste neoliberalizma?

Neoliberalni diskurz nima odgovora na družbene in socialne posledice neoliberalnih politik,⁴² saj naj te zanj sploh ne bi obstajale. Trg je tisti, ki naj bi sam odpravil vse socialne neenakosti neoliberalnega gospodarstva.⁴³ Vendar to je več kot nemogoče. Prav načelo maksimizacije profita je tisti cilj, ki opravičuje sredstva izkoriščanja držav polperiferije in periferije svetovnega sistema, sredstva fleksibilizacije ter deregulacije trga dela, sredstva neizprosne tekmovalnosti in podobno. Vsa ta sredstva pa v osnovi prinašajo povečano socialno neenakost, ki jo lahko blaži le država kot tista institucija, ki skrbi za splošno dobro svojih državljanov. Tako so neoliberalci navzven obrnjeni v prid minimalni državi, navznoter pa sprejemajo socialno državo, saj ima zmožnost ublažiti potencialne upore, ki bi nastali iz nezadovoljstva ob posledicah neoliberalnega gospodarstva.

Vse zgoraj naštetje funkcije države, ki so inherentno povezane z delovanjem gospodarstva, pa so mogoče le na podlagi enega vira – pobiranja davkov. Kolikor neoliberalci zavračajo davčni

---

⁴¹ »Države opravljajo celo vrsto komplementarnih funkcij, kjer nadomeščajo oziroma popravljajo 'napake' trga.« (Stiglitz v Bugarič 2003, 90) Ferfila in Kovač (2000, 85–94) natančneje in bolj ekonomsko razložita naslednje funkcije države (oz. vlade): alokacijsko, stabilizacijsko, distribucijsko, regulativno ter informacijsko. Poudarita pa tudi naloge povečevanja konkurenčnosti (preko državnih politik), nevtralizacijo eksternalij ter zmanjševanje nepopolnih trgov glede na konkurenčno strukturo.

⁴² Že to, da neoliberalno delovanje lahko poimenujemo 'politika' (*policy*), nam dovolj jasno pokaže, da v nobenem primeru ne moremo govoriti o neoliberalizmu in državi (izvajalec politik) kot o dveh eksterno ločenih entitetah.

⁴³ Globalizem (globalizacijski procesi, redukcijonirani le na gospodarsko dimenzijo) govori o neoliberalizmu kot o tistem, ki bo na globalni ravni dvignil blaginjo preko zagotavljanja konkurenčnosti, zmanjševanja stroškov in podobno (Beck 2003, 155) Prav tako pa neoliberalci gledajo na socialno neenakost v okvirih individualnih zmožnosti. »Kjer trg prosto deluje, lahko prihaja v družbi do velikih ekonomskih neenakosti, toda v tem ni nič slabega, če le imajo ljudje možnost, da se v skladu s svojimi sposobnostmi in naporji povzpnejo do sebi primernih položajev.« (Giddens 2000, 22)

sistem kot tisti, ki krši osnovne lastninske pravice individuumov, je prav slednji predpogoj, da lahko neoliberalno gospodarstvo deluje po principih (vsaj delne) svobode in konkurenčnosti. Davčni sistem je tisti, ki (kot smo že poudarili na prejšnjih straneh) popravlja napake ter negativne socialne posledice (neoliberalnega) gospodarstva preko države blaginje.

Država in neoliberalno gospodarstvo (tisto, ki zares obstaja) sta torej na več načinov inherentno povezana.⁴⁴ Zmote uradne doktrine neoliberalizma se dejansko odražajo v aplikaciji tega diskurza v realnem življenju. In koliko lahko potemtakem sploh priznavamo legitimnost neoliberalnega diskurza, če ga kot takšnega ne vidimo v realnem družbenem miljeju?

4.3 Neoliberalizem 'po potrebi' – neoliberalizem v času kriznih razmer: Velika Britanija

Ne glede na to, da smo ugotovili (in pri tem nismo prvi) potrebo neoliberalnega gospodarstva po aktivnem državnem delovanju in s tem priznali, da mora biti moč nujno razporejena med obema akterjema, pa se je potrebno vprašati, kakšno vlogo ima v tem razmerju država. To vprašanje je še posebej aktualno v času, ko je globalni neoliberalni diskurz doživel hud udarec. Najbolj globalna finančna in gospodarska kriza po veliki depresiji iz 30. let 20. stoletja je znatno zamajala in redefinirala razmerja med akterji na relaciji država – (neoliberalno) gospodarstvo. Menimo, da je kriza na novo ustvarila nekakšne *ad hoc* intervencije države, ki jih neoliberalni diskurz uradno ne priznava, a jih potrebuje. In pokazali bomo, da se to dogaja na svetovno-sistemski ravni, tudi v tistih državah, kjer naj bi bila (neo)liberalna tradicija najmočnejša. Velika Britanija nam bo služila kot primer neoliberalizma 'po potrebi'.⁴⁵

Neoliberalna ideologija je postala diskurz konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih let, ko se je povojna regulativna oblika kapitalizma izčrpala (Kotz 2009, 306). Država je v tem času morda res 'počivala' – nikoli ni bila izvzeta iz gospodarske sfere, vendar tudi ni aktivno posegala v delovanje gospodarstva. Tega ji enostavno ni bilo potrebno početi, saj je sledilo

---

⁴⁴ Bill Jordan trdi, da zasebna, komercialna organizacija in državni aparat delujeta po podobnih avtoritarnih strukturah in delujeta skupaj, da »oblikujeta koordiniran nadzorni sistem, ki se zanaša tako na natančne regulatorje kot na tržne mehanizme.« (Jordan 1985, 172)

⁴⁵ Tukaj mislimo na neoliberalni diskurz v kriznih časih. Neoliberalno gospodarstvo v uradni doktrini zanika delovanje države, v tistem zares obstoječem diskurzu neoliberalno gospodarstvo potrebuje državo, v neoliberalizmu 'po potrebi' pa slednji ne more delovati brez intervencijske vloge države.

obdobje visoke gospodarske rasti, liberalizacija in privatizacija pa sta kratkoročno dosegli blaginjo za vedno več ljudi. Seveda so si zasluge za to pripisali akterji neoliberalnega diskurza s svojim 'svobodnim' delovanjem trga. Vendar so posledice takšne oblike gospodarske in posledično tudi družbene organizacije postajale vedno bolj grozeče in so za sabo sčasoma prinesle tudi krizo, v kateri smo bili (in smo še) priča stečajem velikih podjetij, propadom bank, povečani stopnji nezaposlenosti in posledično socialne neenakosti. V tej krizi je dokaz, da (neoliberalno) gospodarstvo ni usposobljeno za vzdrževanje socialne enakosti in da v kriznih situacijah še kako potrebuje aktivno, intervencijsko in močno državo.

Velika Britanija je država, kjer velja močna liberalna tradicija. Je tudi ena izmed glavnih protagonistov neoliberalne politike, še posebej od časa vladanja Margaret Thatcher, ki je danes že skoraj sinonim za neoliberalne politike. Kljub temu, da so se politične sile od časov 'Železne lady' prerazporedile, pa lahko Veliko Britanijo še vedno dojemamo kot eno izmed držav na vrhu neoliberalne hierarhične lestvice (pred njo so zagotovo Združene države Amerike). In kako je Anglija dokaz za povečano moč v razmerju do neoliberalnega gospodarstva v času krize?

Ob vseh funkcijah države, ki se vedno udeležujejo v gospodarski sferi, je Velika Britanija v času krize sprejela tudi veliko kratkoročnih intervencijskih ukrepov, tako v finančnem kot gospodarskem sektorju. Oktobra leta 2008 je britanska vlada izdala bankam finančno injekcijo v vrednosti 500 milijard funtov (Litterick 2008) in jih dokapitalizirala ter tako preprečila njihovo nadaljnje propadanje. To je zagotovo pripomoglo k temu, da so se skupni izdatki Velike Britanije od leta 2000 do leta 2008 povečali za 8,3 odstotka.⁴⁶ Tudi v proračunu za leto 2010 je izrecno napisano, da imajo »vladne politike pomembno vlogo pri zmanjševanju tveganja za obnovo in podpirajo uravnoteženje v smeri trajnostne rasti, vodene iz zasebnega sektorja.« (HM Treasury 2010) Naštejmo le nekaj nalog, ki si jih je zadalo britansko finančno ministrstvo v junijskem proračunu: spodbujanje zaposlitve preko zmanjševanja stroškov delovne sile za podjetja, zamrznitev določenih oblik podjetniških prispevkov, povečanje sklada, preko katerega se lahko kreditirajo majhna in srednje velika podjetja,⁴⁷ investiranje v podjetniško infrastrukturo in tako dalje. Vse to so dejanja države,

---

⁴⁶ Po podatkih Eurostata je bila stopnja izdatkov v Veliki Britaniji leta 2000 39 % BDP, leta 2008 (ko je bila potreba po intervencionističnih ukrepih in vladni pomoči največja) pa 47,3 % BDP (Eurostat).

⁴⁷ Sklad, imenovan Enterprise Finance Guarantee, bodo povečali iz 200 milijonov funtov na 700 milijonov funtov (HM Treasury 2010, 28).

njene vlade in specifičnih institucij! Povečana intervencija vlade Velike Britanije⁴⁸ času gospodarske in finančne krize dokazuje, da so se razmerja moči med (neoliberalnim) gospodarstvom ter državo spremenila tako, da je država preko lastnih mehanizmov povečala svojo (sicer že prej obstoječo) moč. Akterji (neoliberalnega) gospodarstva niso uspeli v svojih ciljih, zato je nastala potreba po konkretnih dejanjih države v gospodarskem in finančnem sektorju. Latentna moč države je postala manifestna.

---

⁴⁸ Te intervencije niso bile omejene samo na britansko vlado. Na globalni ravni so države intervenirale, zato da bi omejile gospodarske, finančne ter socialne negativne posledice. Slovenija pri tem ni bila izjema.

5 ... IN KAM GREMO?

Zgoraj opisano stanje bomo poimenovali neoliberalizem 'po potrebi', saj po našem mnenju ustreza delovanju neoliberalnega gospodarstva. V času gospodarskega razcveta akterji neoliberalnega diskurza manifestirajo moč in povečujejo lastne aparate delovanja, preko katerih privatizirajo profite. V drugačnih okoliščinah, ko ti aparati niso več zadostni in inherentno vodijo v krizo, se akterji neoliberalizma umaknejo in prepustijo 'krpanje' državi, ki mora tako na institucionalni kot organizacijski ravni poskrbeti za 'napake' trga. Protagonisti neoliberalnega gospodarstva pričakujejo, da bo negativne posledice nosila in blažila država. Proces privatizacije profitov v tej situaciji nadomesti proces socializacije izgub.

Na tem mestu lahko potrdimo teze našega dela. Neoliberalno gospodarstvo ter država morata nujno vstopiti v aktivno interakcijo, pri čemer ne država ne gospodarstvo nista pasivna akterja. Neoliberalni diskurz zato ne more zaiti v smer, kjer bi lahko strogo sledil liberalnim vrednotam popolne svobode trga, saj svoboden trg kot nekaj samoregulirajočega in naravnega ni in nikoli ne bo obstajal. Prav zaradi družbene konstrukcije trga razmerje med državo ter neoliberalnim gospodarstvom ni statično definirano, saj so specifične razmere pripeljale do neoliberalizma 'po potrebi', ki je rezultat adaptacije prevladujoče ideologije. Od uradne doktrine neoliberalizma smo se pomaknili k neoliberalizmu 'po potrebi'.

In kam dejansko gremo? Po našem mnenju bo neoliberalno gospodarstvo ob stabilizaciji svetovno-sistemske krize doživelo nekaj navideznih sprememb, ki bodo prišle od znotraj in od zunaj sistema, te spremembe pa bodo le površinske. Menimo, da trenutna kriza ni sistemska v smislu spremembe produkcijskega načina (v našem primeru neoliberalnega gospodarstva), ampak da je kriza le delna in bo zahtevala le kratkoročno prilagajanje znotraj tega produkcijskega načina. Prav zato bo država po koncu omenjene krize oslABLJENA in nestabilna institucija, izkoriščena s strani (neoliberalnega) gospodarstva.

Vendar daleč od tega, da bi si želeli takšen končni izid. Država ima sedaj priložnost dokazati, da je distribucija moči med njo in (neoliberalnim) gospodarstvom nujen alternativni model, na katerem mora temeljiti prilagojeno gospodarstvo. Država (kot institucija in organizacija) ne sme dopustiti, da bi neoliberalni model znova mitologiziral lastno delovanje kot tisto edino – brez alternative in brez prostora za državo. Uravnovežena distribucija moči med državo in

neoliberalnim gospodarstvom pa naj sledi načelom svobode skupaj z odgovornostjo ter delovanja v smeri splošnih interesov.

LITERATURA

- Alkalaj, Mišo. 2005. Neoliberalizem in neokonzervativizem. *Mladina* (34). Dostopno prek http://www.mladina.si/tehdnik/200534/clanek/nar--ekonomija-miso_alkalaj/ (27. januar 2010)
- Beck, Ulrich. 2003. *Kaj je globalizacija? Zmote globalizma – odgovori na globalizacijo*. Ljubljana: Krtina.
- Brezovšek, Marjan in Miro Haček, ur. 2003. *Globalizacija in državna uprava*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Brglez, Milan in Drago Zajc, ur. 2004. *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*. Ljubljana: FDV.
- Brown, Wendy. 2006. American nightmare: neoliberalism, neoconservatism, and de-democratization. *Political theory* 36(6). Dostopno prek: <http://ptx.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/34/6/690> (3. junij 2010)
- Bugarič, Bojan. 2003. Globalizacija in državna uprava: od intervencijskega k regulatornemu modelu? V *Globalizacija in državna uprava*, ur. Marjan Brezovšek in Miro Haček, 89–110. Ljubljana: FDV.
- Chomsky, Noam. 2005. *Profit pred ljudmi: neoliberalizem in globalna ureditev*. Ljubljana: Sanje.
- Citati. Dostopno prek: <http://www.najdi.si/drobtine/index.jsp?q=lenin&searchInAllCategories=true&st=simple&fh=1&dc=2&pageContent=content.simiple.search.result> (11. februar 2010)
- Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.
- Doering, Detmar, ur. 1995. *Nekaj tem o liberalizmu*. Ljubljana: ČukGraf.
- Eurostat*. Dostopno prek: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupModifyTableLayout.do> (26. julij 2010)
- Ferfila, Bogomil in Polonca Kovač. 2000. *Javne politike in javna ekonomika*. Ljubljana: FDV.
- Friedman, Milton. 1962. Odnos med ekonomsko in politično svobodo. V *Sodobni liberalizem*, ur. Rudi Rizman, 147–159. Ljubljana: Krt.
- Giddens, Anthony. 2000. *Tretja pot: prenova socialne demokracije*. Ljubljana: Orbis.
- Granovetter, Mark. 1985. Economic action and social structure: the problem of embeddedness. *American journal of sociology* 91(3). Dostopno prek

- <http://glennschool.osu.edu/faculty/brown/home/Org%20Theory/Readings/Granovetter1985.pdf> (10. junij 2010)
- Gray, John. 1995. *Liberalism. Second edition*. Buckingham: Open University Press.
- Haralambos, Michael in Martin Holborn. 2001. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
- HM Treasury. 2010. *Budget 2010*. Dostopno prek http://www.hm-treasury.gov.uk/junebudget_easyread.htm (26. julij 2010)
- Hvala, Ivan, Marjan Sedmak in Rino Simoneti, ur. 2003. *Sodobna država: kaj mora in kaj zmore*. Ljubljana: FDV, Društvo Občanski forum.
- Jamnik, Anton. 1998. *Liberalizem in vprašanje etike*. Ljubljana: Nova revija.
- Jessop, Bob. 2002. *The future of the capitalist state*. Cambridge: Polity Press.
- Jordan, Bill. 1985. *The state. Authority and autonomy*. Oxford: Basil Blackwell.
- Klinger, Dejan. 2008. *Uresničevanje ciljev Lisbonske strategije v Republiki Sloveniji pri naložbah v znanje in inovacije*. Diplomsko delo. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/klinger-dejan.pdf> (3. junij 2010)
- Kotz, David M. 2009. The financial and economic crisis of 2008: a systemic crisis of neoliberal capitalism. *Review of radical political economics* 41(305). Dostopno prek <http://rrp.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/41/3/305> (27. januar 2010)
- Kovač, Bogomir in Miroslav Glas. 1987. *Politična ekonomija kapitalizma in socializma*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kumar, Krishan. 2005. *From post-industrial to post-modern society*. Malden: Blackwell publishing.
- Kuzmanić, Tonči. 1999. (Neo)konzervativnost postsocializma. V *Neokonzervativizem*, ur. Ciril Oberstar in Tonči Kuzmanić, 15–51. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Litterick, David. 2008. Financial crisis: emergency measures fail to halt stock market plunge. *Telegraph*. Dostopno prek <http://www.telegraph.co.uk/finance/financetopics/financialcrisis/3160813/Financial-Crisis-Emergency-measures-fail-to-halt-stock-market-plunge.html> (26. julij 2010)
- Lovec, Marko. 2008. *Moderna med trgovino in državo*. Diplomsko delo. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/lovec-marko.pdf> (24. april 2010)
- Lucidcafé*. Dostopno prek: <http://www.lucidcafe.com/library/96jun/smith.html> (24. maj 2010)
- Lukes, Steven. 1974. *Power. A radical view*. London, Basingstoke: Macmillan.
- ur. 1986. *Power*. Oxford: Basil Blackwell.
- Muller, J. Z., ur. 1997. *Conservatism. An anthology of social and political thought from David Hume to the present*. Princeton: Princeton University Press.

- 1997. Introduction. What is conservative social and political thought? V *Conservatism. An anthology of social and political thought from David Hume to the present*, ur. J.Z. Muller, 3–32. Princeton: Princeton University Press.
- Nozick, Robert. 1976. Utopija. V *Nekaj tem o liberalizmu*, ur. Detmar Doering, 93–96. Ljubljana: ČukGraf.
- Oberstar, Ciril in Tonči Kuzmanić, ur. 1999. *Neokonzervativizem*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Pikalo, Jernej. 2003. *Neoliberalna globalizacija in država*. Ljubljana: Založba Sophia.
- 2004. Svobodni trg, globalizacija in država. V *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*, ur. Milan Brglez in Drago Zajc, 40–50. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Polanyi, Karl. 2008. *Velika preobrazba. Politični in ekonomski viri našega časa*. Ljubljana: *Cf.
- Rizman, Rudi, ur. 1992. *Sodobni liberalizem*. Ljubljana: Krt.
- 1992. Intelektualni temelji liberalizma. V *Sodobni liberalizem*, ur. Rudi Rizman, 15–27. Ljubljana: Krt.
- Rus, Veljko. 2003. Moderna država kot institucija in kot organizacija. V *Sodobna država: kaj mora in kaj zmore*, ur. Ivan Hvala, Marjan Sedmak in Rino Simoneti, 11–18. Ljubljana: FDV, Društvo Občanski forum.
- 2009. *Tretja pot med antikapitalizmom in postsocializmom*. Ljubljana: Sophia.
- Scott, John in Gordon Marshall. 2005. *Oxford dictionary of sociology*. New York: Oxford University Press.
- Smith, Adam. 2005. *An inquiry into the nature and causes of the wealth of the nations*. The Pennsylvania state university. Dostopno prek <http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/adam-smith/Wealth-Nations.pdf> (10. avgust 2010)
- Stiglitz, Joseph E. 2008. Predgovor. V *Velika preobrazba. Politični in ekonomski viri našega časa*, Karl Polanyi, 5–17. Ljubljana: *Cf.
- Štrajn, Darko. 1995. Uvodna beseda k slovenski izdaji. V *Nekaj tem o liberalizmu*, ur. Detmar Doering, 5–7. Ljubljana: ČukGraf.
- Ukmar, Matija. 2006. *Prispevek liberalne politične misli k idejam o naddržavnih političnih prostorih*. Diplomsko delo. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/ukmar-matija.pdf> (27. januar 2010)
- Wallerstein, Immanuel. 2006. *Uvod v analizo svetovnih sistemov*. Ljubljana: *Cf.
- Weiss, Linda. 1998. *The myth of the powerless state*. New York: Cornell University press.